
УДК 371+159.9

Мота Н.Я.

викладач вищої категорії

E-mail: mota.ira@mail.ru

Тушницька Н.І.

викладач-спеціаліст

E-mail: tushnitska@ukr.net

Баб'як Г.М.

викладач 2 категорії

E-mail: galunababyak@mail.ru

Екологічний коледж Львівського національного аграрного університету
м. Львів

ОСНОВНИЙ ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ – ВІДНОСИНИ МІЖ ВИКЛАДАЧЕМ І СТУДЕНТОМ

Mota N.J.

teacher of higher category

E-mail: mota.ira@mail.ru

Tushnitska N.I.

teacher specialist

E-mail: tushnitska@ukr.net

Babjk H.M.

teacher of two category

E-mail: galunababyak@mail.ru

Environmental College of Lviv National Agrarian University
Lviv

THE MAIN FACTOR FOR THE FORMATION OF THE FUTURE SPECIALIST? PERSONALITY IS THE RELATIONSHIP BETWEEN TEACHERS AND STUDENTS

Анотація

Вступ. Навчання неможливе поза спілкуванням, адже тільки завдяки спілкуванню воно стає фактором інтелектуального розвитку людини. У цьому розумінні спілкування в навчанні, а значить і саме навчання, стає одночасно і фактором виховання людини як особистості, зокрема майбутнього фахівця.

Методи. Методами педагогічної взаємодії є спілкування – вербальний або невербальний контакт, основним результатом якого є розуміння студента і визнання його як особистості

Результати. Професійно-педагогічне спілкування допомагає сформувати духовний світ студента, його майбутню професійну поведінку та самоствердитися у житті.

Перспективи. Викладач постійно повинен вміти адаптуватися в ситуації, що змінюється, до конкретного студента, швидко орієнтуватися в типових ситуаціях; в надбанні досвіду, який допомагає успішно виходити із нетривіальних ситуацій.

Ключові слова: викладач, студент, професійне спілкування, формування особистості, фахівець, культура спілкування, міжособистісні відносини, психологічні бар'єри спілкування.

Abstract

Introduction. *The teaching is impossible without communication, because only through dialogue it becomes a factor in intellectual development. As follows, communication in teaching, and the teaching itself, becomes a factor of education of the human personality, including future specialist.*

Methods. *Communication is the method of pedagogical interaction involving verbal or non-verbal contact, which main result is the student's understanding and recognition of his personality.*

Results. *The professional and pedagogical communication helps to form the inner world of the student, his future professional behavior and self-affirmation.*

Discussion. *The teacher must be able to adapt to the different situation, students for quick navigation in typical situations; the domain experience helps to overcome different trivial situations successfully.*

Keywords: *teacher, student, professional communication, identity formation, specialist, culture of communication, interpersonal relationships, psychological barriers of communication.*

Аннотация

Вступ. *Обучение невозможно вне общения, ведь только благодаря общению оно становится фактором интеллектуального развития человека. В этом смысле общение в обучении, а значит и само обучение, становится одновременно и фактором воспитания человека как личности, в частности будущего специалиста.*

Методы. *Методами педагогического взаимодействия является общение - вербальный или невербальный контакт, основным результатом которого является понимание студента и признание его как личности.*

Результаты. *Профессионально-педагогическое общение помогает сформировать духовный мир студента, его будущее профессиональное поведение и самоутвердиться в жизни.*

Перспективы. *Преподаватель постоянно должен уметь адаптироваться в изменяющейся ситуации, к конкретному студенту, быстро ориентироваться в типичных ситуациях; в приобретении опыта, который помогает успешно выходить из нетривиальных ситуаций.*

Ключевые слова: *преподаватель, студент, профессиональное общение, формирование личности, специалист, культура общения, межличностные отношения, психологические барьеры общения.*

Вступ. Студентський вік є періодом найбільш інтенсивного соціального формування особистості. Це період пошуків самоствердження і самостійності, морального удосконалення і формування соціальної зрілості, розвитку професійного мислення і образу поведінки, тобто період, який суттєво впливає на всі подальші роки життя.

Навчання неможливе поза спілкуванням, адже тільки завдяки спілкуванню воно стає фактором інтелектуального розвитку людини. Однак там, де є спілкування, там є і виховання, тобто формування людини як особистості.

У цьому розумінні спілкування в навчанні, а значить і саме навчання, стає одночасно і фактором виховання людини як особистості. Звідси, головне завдання педагогів повинно полягати в організації спілкування й колективних форм навчання таким чином, щоб ці форми давали одночасно максимальні ефекти в пізнавальному й особистісному розвитку людини.

Розвиток особистості студента — основна мета діяльності викладача нашого часу. Підготовка висококваліфікованого фахівця здійснюється як наскрізна, послідовна, цілісна система: учень → студент → фахівець.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв'язку з прагненням України ввійти у світове співтовариство створюються як позитивні, так і негативні фактори, які впливають на молоду людину. Із західної культури потрапило те, що головним мірилом є гроші, дорогий одяг, автомобіль, велика квартира тощо. Спостерігається зниження інтересу юнаків і дівчат до культури, мистецтва, духовної спадщини тощо. Молоді люди дуже мало читають художньої літератури, 20% зовсім не читають. Все це змінює

духовний світ молоді людини. Все це вимагає створення нової цілісної системи навчання і, в першу чергу, виховання особистості сучасного фахівця.

Заклав наукові підвалини розробки цієї проблеми К.Д.Ушинський, який безустанно відстоював ідею, що «тільки особистість може діяти на розвиток і визначення особистості, тільки характером можна формувати характер. Причини такого морального магнетизму приховані глибоко в природі людини».

Мистецтво й майстерність самого педагога допомагають йому у тому, щоб уміти бачити себе в образі вихованця, важливо наскільки органічно зливаються в ньому викладач і вихователь. Проблема взаємин педагога з вихованцями розглядається переважно в контексті дослідження різних аспектів педагогічного спілкування, яке було об'єктом дослідження як вітчизняних (О.О.Бодальов, В.В.Власенко, В.Г.Казанська, В.А.Кан-Калик, Я.Л.Коломінський, С.В.Кондратьєва, Н.В.Кузьміна, О.О.Леонтьєв, Х.І.Лійметс, А.А.Реан, Т.С.Яценко та ін.), так і зарубіжних (В.Кессель, А.Косаковські, Г.Хібш, Г.Атвантер та ін.) дослідників.

Мета. Метою даної статті є розкриття взаємин між викладачами і студентами як особливого виду стосунків, які впливають на формування їх особистості.

Методологія. У процесі професійної підготовки фахівця з вищою освітою ми стверджуємо пріоритет особистості студента. Він автор свого майбутнього, а викладач має честь допомагати йому. Саме тому безпосередніми учасниками педагогічної взаємодії є викладач і студент. Формою педагогічної взаємодії є спілкування – вербальний або невербальний контакт – «розкіш людського спілкування» (Антуан де Сент-Екзюпері).

Спілкування – процес обміну між людьми певними результатами їх психічної та духовної діяльності: засвоєною інформацією, думками, судженнями, оцінками, почуттями й настановами. Професійно-педагогічне спілкування становить основу науково-педагогічної діяльності викладача вищої школи. Всі основні форми організації навчального процесу (лекція, семінарське заняття, іспит та ін.), виховна робота та науково-методична діяльність у вищій школі пройняті цим складним і багатофункціональним соціально-психологічним явищем.

Професійно-педагогічне спілкування формує духовний світ студента та презентує модель його майбутньої професійної поведінки, є сферою реалізації викладачем своїх сутнісних сил через процес персоналізації, «транслявання» свого «Я» на особистість студента. Спілкування з викладачем допомагає студенту самоствердитися в новій соціальній ролі «студента» і «майбутнього фахівця».

Щоб спілкування було конструктивним (а не деструктивним) на кожному етапі, викладачеві треба володіти психолого-педагогічною культурою спілкування, а саме:

- знати психологію студентського віку та особливості конкретної студентської аудиторії;
- об'єктивно оцінювати поведінкові реакції, комунікативну активність окремих студентів, адекватно емоційно відгукуватися на них;
- вміти швидко організувати аудиторію і привернути її увагу до змісту заняття, залучати до активної роботи всіх студентів;
- вибирати такий спосіб своєї поведінки, який найкраще б відповідав особливостям і психічному стану студентів;
- володіти прийомами стимулювання інтелектуальної ініціативи й пізнавальної активності студентів, організації діалогічної взаємодії;
- своєчасно коригувати свій комунікативний задум відповідно до реальних умов педагогічної взаємодії;
- аналізувати процес спілкування, встановлювати співвідношення мети, засобів і

результатів комунікативної взаємодії.

Важливою умовою ділових взаємин викладача зі студентами є сприятливі особисті стосунки членів студентської групи. Тому треба намагатися налагодити добрі контакти з групою, привертати прихильність групи до себе, створювати й підтримувати добрий настрій, коригувати ділові й міжособистісні стосунки в групі. Треба навчитися діяти швидко й упевнено.

Важливо пам'ятати, що кожен вербальний контакт – це цілісний акт свідомості, почуття та рухової реакції. Психологічно виправданим і повноцінним міжособистісне педагогічне спілкування будується за принципом суб'єкт – суб'єктної взаємодії:

1. Сприймання співрозмовника як індивідуальності зі своїми потребами та інтересами;
2. Виявлення зацікавленості в партнері, співпереживання (емпатія) його успіхам або невдачам;
3. Визнання права партнера на незгоду, на свою думку, на право вибору поведінки та на відповідальність за свій вибір.

Отже, для професійного спілкування важливими є такі вміння:

- ✓ транслювати особистісне «Я» іншому суб'єкту;
- ✓ чути й бачити іншу людину;
- ✓ співпереживати іншому «Я»;
- ✓ приймати іншого як даність;
- ✓ поважати іншу людину;
- ✓ зберігати особливості власного «Я».

Трапляються різні стилі спілкування як індивідуально-типологічні особливості педагогічної взаємодії викладача зі студентами. У стилі професійно-педагогічного спілкування віддзеркалюються особливості комунікативних здібностей педагога; характер його взаємин зі студентами, що склалися на цей момент; творча індивідуальність педагога та особливості особистості конкретного студента і студентської групи загалом.

Результати. Дотримання певних принципів спілкування дає можливість встановити щирі, довірливі стосунки викладачів і студентів. Це дає змогу коректно (ввічливо, тактовно, чемно) робити зауваження студентів, допомагати йому бачити свої хиби, пропонувати, радити йому щодо подальшої поведінки й самовдосконалення.

Організаційно-управлінським центром педагогічної взаємодії в спілкуванні є педагогічна позиція викладача. У ній поєднується і його професійна свідомість, і професійна діяльність. Але одночасно є також особистісно-суб'єктивна позиція, тобто викладач вступає в міжособистісні стосунки зі студентом: виникають суб'єкт – суб'єктні взаємини. Можна дати характеристику трьом таким позиціям викладача.

Позиція 1 – Розуміння студента.

Кожна людина хоче, щоб її розуміли в будь-якому своєму стані. Розуміння дозволяє в адекватних поняттях визначити емоційний стан співрозмовника, конкретизувати можливі дії щодо нього, встановити емоційний контакт на основі емпатії («Ви стурбовані?», «Вас щось бентежить?», «Ви схвильовані?» тощо).

Розуміння співрозмовника потребує також педагогічної спостережливості і психологічної проникливості у внутрішній стан людини, а то можливі серйозні помилки в оцінці вчинків. Треба не поспішати з оцінкою, а вислухати співрозмовника, зуміти стати на його точку зору, намагатися зрозуміти мотиви його вчинку. Адже між мотивом і вчинком існують неоднозначні зв'язки. Вчинки є не тільки свідомими, обміркованими, а й імпульсивними, мимовільними, з непередбаченими результатами. Тому й не треба поспішати з оцінкою вчинку, а краще вислухати людину, зрозуміти її. Допомагає розумінню людини активне слухання.

Активне слухання вимагає певних навичок та умінь слухати, а саме:

- візуальний контакт;
- розуміння не тільки тексту, а й почуттів;
- емпатії, поваги до співрозмовника.

Уміння слухати – велике мистецтво. На слухання ми втрачаємо 45% часу, і лише 10% людей уміють слухати (дані П. Ю. Сухова).

Позиція 2 – Визнання викладачем студента як особистості.

Студент як особистість має право на свій вибір, свої думки і свою позицію. Позиція викладача виявляється в його вірі в розум студента, у його позитивні прагнення до розкриття своїх потенційних можливостей і саморозвитку.

Визнання досвідченим викладачем студента як особистості полегшує набуття останнім власного покликання, сенсу свого життя. Звичайно, обстоювання студентами своїх інтересів, права на особистісне ставлення до них не можуть бути зведені до егоїстичних прагнень. Треба визнавати і стверджувати не окремі власні домагання, егоїстичні бажання, які не співпадають із загальноприйнятими правами і обов'язками, а виходити із загальних вимог до всіх студентів. Інакше це буде потуранням егоїзму, індивідуалізму, що буде несправедливо щодо інших студентів.

Принциповість і вимогливість сприяють розвиткові особистості лише на фоні загального позитивного ставлення до неї, бажання допомогти. Таким чином, визнання студента в педагогічному спілкуванні створює особистість майбутнього професіонала, володаря позитивної самооцінки, рефлексії.

Позиція 3 – Безумовне прийняття студента як особистості.

Безумовне прийняття – це не позитивна оцінка особистості студента за будь-яких обставин.

Прийняття студента – це визнання його права на будь-яку гаму власних почуттів без ризику втратити повагу викладача. Коротко це положення можна сформулювати так: «Не висловлюйте негативних оцінок стосовно переживань студента!».

Таким чином, безумовне прийняття студента виявляється:

- в увазі до його почуттів і думок, готовності їх почути й зрозуміти;
- у готовності до підтримки;
- у повазі до позиції студента;
- у вірі в його сили й можливості.

Цінність людської особистості безумовна, її не можна вимірювати тимчасовими успіхами або невдачами. Цінність у ній самій. Невдача – природна частина нашого досвіду. Ресурси особистості невичерпні, а здатність до змін – природне явище. Тому треба вірити в усе добре, що є в кожній людині, і цією вірою, повагою керуватися у своїх вимогах до неї.

Звичайно, є ситуації, коли треба підтримати студента, допомогти йому словом або поглядом подолати хвилювання (наприклад, на екзамені). У таких випадках особливо треба бути терплячим і доброзичливим, уважним до думок і переживань студента.

При спілкуванні викладачу не слід забувати про юнацький максималізм, про потребу самоствердження, про деяку демонстративність поведінки, про підвищену емоційність, про характерний для студентів скепсис і недовіру щодо старших. До цих проявів треба ставитися з розумінням і спокійно. Це проходить із набуванням зрілості.

Для забезпечення повноцінної діалогічної взаємодії між суб'єктами педагогічного процесу важливо долати бар'єри професійно-педагогічного спілкування.

Психологічні «бар'єри» спілкування виникають непомітно і спочатку можуть не усвідомлюватися викладачем, проте студенти сприймають їх одразу. Але якщо «бар'єр» закріпився, то й сам педагог починає відчувати дискомфорт, тривогу, нервовість. Цей

стан стає стійким, заважає плідному контактові зі студентами та, зрештою, впливає на характер педагога – формує так званий «неправильний» педагогічний характер.

Важливим чинником, що сприяє розвитку комунікативної культури майбутнього педагога, є елементи педагогічної діяльності під час проходження різних видів педагогічної практики, а також громадська робота студента, яка збагачує його досвід організаторської та комунікативної діяльності.

Можна дати майбутнім викладачам такі поради щодо самовиховання комунікативної культури:

- уникайте при спілкуванні докорів (прямих і непрямих);
- не демонструйте свою перевагу;
- уникайте звинувачувального тону, вибачайте дрібні слабкості, підкреслюйте переваги співбесідника;
 - розпитуйте зацікавлено, але не зухвало;
 - говоріть не більше й не менше того, що потрібно в цей момент спілкування; а краще більше слухати, ніж говорити;
 - будьте уважні до партнера по спілкуванню;
 - намагайтеся передбачити реакцію співрозмовника;
 - у процесі спілкування думайте про тих, із ким спілкуєтесь.

Висновки. У викладача дві професії: предметник та педагог. Взаємини зі студентами будуються у фаховому і моральному аспектах. Прогалина в будь-якому з них призводять до зниження ефективності навчання. Саме тому викладач постійно повинен вміти адаптуватися в ситуації, що змінюється, до конкретного студента. Запурака успіху в намаганні шукати відповіді на поставлені запитання, в накопиченні навичок, які допомагають швидко орієнтуватися в типових ситуаціях; в надбанні досвіду, який допомагає успішно виходити із нетривіальних ситуацій. Успіх у взаєминах приходить до викладачів, які є і фахівцями, і педагогами.

Професіоналізм викладача полягає в переборенні труднощів педагогічного спілкування зі студентами через різницю в рівні їхньої підготовленості, у розвитку здібностей і особливостей характеру тощо, у допомозі кожному студентові набутти впевненості в навчанні і спілкуванні. Роль викладача провідна, тому кожне його слово, погляд, звернення до студента має підпорядковуватися завданню виховання у студентів високої культури спілкування. Одночасно педагогові слід дотримуватися загальної вимоги – поважати почуття особистісної гідності кожного студента, виявляти бажання і допомагати йому стати освіченою і культурною людиною-інтелігентом.

Отже, продуктивне професійно-педагогічне спілкування відбувається за умови організації педагогічного процесу на демократичних засадах, позитивного ставлення викладача до студентів, захопленості спільною творчою діяльністю всіх суб'єктів педагогічної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Булах І.С., Долинська Л.В. Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів. [Текст] : посібник. - К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2002. – 114с.
2. Іванцев Л.І. Становлення особистості майбутнього вчителя. [Текст] Автореферат на здобуття наукового ступеня кандидата псих. наук. – К., 2003.
3. Крюкова Д.Ф. Психологічні та педагогічні проблеми професійно-особистісного розвитку молоді. [Текст] Матеріали II міжн. наук.-практ. конф. – Хмельницький: ТУП, 2003. – с.74-83.
4. Ложкін Г.В., Пов'якель Н.І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика. [Текст] посібник. – К.:ВД «Професіонал», 2006.
5. Микитюк Г.Ю. Взаємини викладачів зі студентами як чинник становлення особистості

майбутнього вчителя [Текст] : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. – К., 2003.

6. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі [Текст] / З.І.Слєпкань. – К.: НПУ, 2000. – 210 с.

7. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи [Текст] : посібник для аспірантів і магістрантів. - К.: ТОВ «Філ-студія», 2006. – 320с.

8. Фібула М.М. Педагогіка посібник для студентів вищих педагогічних закладів [Текст] : - Тернопіль «Навчальна книга – Богдан», 2002. – 192с.

References

1. Bulakh I.S., Dolynska L.V. (2002). *Psychologichni aspekty mizhosoby`stisnoyi vzayemodiyi vy`kladachiv i studentiv*. [Psychological aspects of interpersonal interaction between teachers and students]. Educational and methodical manual. Kyiv, NEA by Dragomanov name.

2. Ivantsev L.I. (2003). *Stanovlennya osoby`stosti majbutn`ogo vchy`telya*. [The formation of future teachers' personality]. Abstract for the degree of Ph.D. in Psychology. Kyiv.

3. Krukova D.F. (2003). *Psychologichni ta pedagogichni problemy profesijno-osobystisnogo rozvytku molodi*. [Psychological and pedagogical problems of professional and personal development of young people: materials II International Scientific and Practical Conference]. – Khmelnytsky (Ukraine).

4. Lozhkyn G.V, Pov'yakel N.I. (2006). *Psychologiya konfliktu: teoriya i suchasna praktyka*. [Psychology of conflict: theory and current practice]. Educational manual. Kyiv, Professional.

5. Mykytyuk G.U. (2003). *Vzayemny vykladachiv zi studentamy yak chynnyk stanovlennya osobystosti majbutnogo vchytelya* [The relationship of teachers with students as a factor of personality of future teacher]. Thesis for the degree of psychological sciences. Kyiv.

6. Slyepkan Z.I. (2000). *Naukovi zasady pedagogichnogo procesu u vyshhij shkoli* [Scientific principles of educational process in high school]. Kyiv, NEA.

7. Podolak L.G., Yurchenko V.I. (2006). *Psychologiya vyshhoyi shkoly* [Psychology high school. Training textbook for graduate students and undergraduates]. Kyiv, Phil studio.

8. Fibula M.M. (2002). *Pedagogika posibnyk dlya studentiv vyshhyx pedagogichnyx zakladiv* [Pedagogy. Textbook for students of higher educational institutions]. Ternopil, Educational book – Bogdan.